

ВІД МАЙДАНУ ДО ВІЙНИ: ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ТА МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ МІЖ РОСІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ

УДК 341.311 (470:477)

Постановка проблеми. Російсько-український збройний конфлікт, що розпочався після Революції Гідності 2013–2014 років, став одним із наймасштабніших викликів сучасному міжнародному правопорядку. Його особливість полягає не лише у військовому протистоянні, але й у складності правової кваліфікації дій держави-агресора, які включають анексію території, підтримку незаконних збройних формувань, організацію нелегітимних «референдумів» і виборів, а також повномасштабне вторгнення у 2022 році. Постає необхідність системного дослідження правової природи цього конфлікту крізь призму міжнародного гуманітарного права, Статуту ООН, практики міжнародних судових інституцій і рішень міжнародних організацій.

Стан дослідження. Проблематика кваліфікації російсько-українського конфлікту знайшла відображення у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, а також у численних резолюціях та звітах міжнародних організацій. У науковій літературі аналізуються питання суверенітету, територіальної цілісності та міжнародно-правової відповідальності держави-агресора. Разом із тим, досі бракує комплексних досліджень, які б одночасно враховували внутрішньополітичні трансформації в Україні після Революції Гідності та міжнародно-правовий контекст війни, зокрема у світлі рішень Міжнародного кримінального суду, Європейського суду з прав людини й практики застосування санкційних механізмів.

Саме тому **метою** статті є аналіз міжнародно-правової кваліфікації збройного конфлікту між Росією та Україною, визначення його ключових характеристик як міжнародного збройного конфлікту, а також з'ясування правових наслідків для системи гло-

бальної безпеки й перспектив притягнення держави-агресора до відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Російсько-український конфлікт ХХІ століття, що розпочався після Євромайдану, став масштабним геополітичним потрясінням, змінив систему міжнародної безпеки та порушив питання суверенітету й прав людини. Реакція Росії на демократичні зміни в Україні призвела до анексії Криму, війни на Донбасі та вторгнення 2022 року, що викликало міжнародно-правові дискусії. Революція Гідності стала ключовим етапом трансформації української правової системи, реалізацією права на спротив узурпації влади та поштовхом до реформ, які, своєю чергою, спричинили агресивну відповідь Росії.

Збройний конфлікт на сході України, попри спроби його представлення як внутрішнього громадянського протистояння, має всі ознаки міжнародного збройного конфлікту, що підтверджується участю регулярних підрозділів Збройних сил Російської Федерації, постачанням озброєння, фінансуванням та координацією дій незаконних збройних формувань. Така кваліфікація має важливе значення для застосування норм Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них, а також для встановлення міжнародно-правової відповідальності держави-агресора.

Так, 21 листопада 2002 року була прийнята Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України [1]. На основі цієї Концепції 18 березня 2004 року була прийнята Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [2].

Україна обрала європейський курс через переваги інтеграції з ЄС, що передбачало гармонізацію законодавства та створення відповідних інституцій. Призупинення підписання Угоди про асоціацію в листопаді 2013 року спричинило масові протести, відомі як Євромайдан, які згодом отримали офіційну назву — Революція Гідності [3].

21 березня 2014 року у Брюсселі було підписано політичну частину Угоди про асоціацію (преамбула, стаття 1, розділи I, II, VII), а 27 червня 2014 року знову ж таки в Брюсселі – еконо-

мічну, зокрема, у частині торговельно-економічних і галузевих положень (розділи III, IV, V, VI)[4]. 16 вересня 2014 року Європейський парламент ратифікував Угоду синхронно із Верховною Радою України. Верховна Рада України зі своєї сторони прийняла Закон України про ратифікацію Угоди[5].

Отже, Революція Гідності стала вирішальним моментом в історії України, відзначаючи перехід від пострадянської стагнації до демократичних перетворень і європейського шляху розвитку. Її передумови полягали у суспільному невдоволенні корупцією, зловживанням владою та нехтуванням правами людини. Ці протести символізували прагнення українців до справедливості, свободи й гідності, що стало каталізатором для масштабних змін як у внутрішній, так і зовнішній політиці держави.

Результатом цих подій стало не лише укладення Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, але й остаточне усвідомлення українським суспільством європейської ідентичності. Революція заклала основу для реформ у багатьох сферах, включаючи правову, економічну та політичну, а також сприяла зміцненню громадянського суспільства.

З 20 лютого 2014 року Російська Федерація вчинила акт агресії проти України, розпочавши з незаконного вторгнення до Криму, блокування українських військових частин і захоплення стратегічних об'єктів, що було офіційно підтримано Державною думою та Президентом РФ.

Формально РФ має республіканську форму правління, однак фактично діє як авторитарна держава, що сприяла сепаратизму в Україні, озброювала та координувала незаконні збройні формування, чим перетворила конфлікт на міжнародний і порушила Статут ООН, Женевські конвенції та інші акти міжнародного права, несучи відповідальність за агресію й окупацію.

1 березня 2014 року С. Аксєонов, який проголосив себе «головою Ради міністрів Криму», звернувся до президента РФ із проханням про військову підтримку. Того ж дня В. Путін подав до Ради Федерації пропозицію про використання Збройних сил РФ в Україні, яку Федеральні Збори схвалили. 18 березня підписано, а 20 березня ратифіковано так званий «догівір про приєднання»

Криму до РФ, проти проголосував лише один депутат. Ці дії стали грубим порушенням Статуту ООН та інших норм міжнародного права, адже насильницьке приєднання території є актом агресії, не визнаним міжнародною спільнотою. Попри це російська влада продовжує називати анексію «поверненням» Криму, що не має правового обґрунтування.

У пункті 158 Звіту про дії щодо попереднього розслідування, оприлюдненого Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду 14 листопада 2016 року, встановлено, що ситуація на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя підпадає під кваліфікацію міжнародного збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією. Згідно з висновками МКС, конфлікт розпочався не пізніше 26 лютого 2014 року, коли Російська Федерація застосувала свої регулярні збройні сили для встановлення фактичного контролю над частиною території України без згоди її уряду, що відповідає критеріям міжнародного збройного конфлікту, визначеним нормами міжнародного гуманітарного права. Таким чином, МКС визнав наявність міждержавного збройного протистояння, що передбачає застосування норм Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них. У межах цього ж документа зафіксовано факти окупації частини території України, а також задокументовано численні порушення, які можуть становити воєнні злочини, зокрема в Криму та на сході України, починаючи з кінця лютого 2014 року. Вказані дії Російської Федерації мають ознаки агресії відповідно до Резолюції 3314 Генеральної Асамблеї ООН та тягнуть за собою міжнародно-правову відповідальність держави за порушення норм *jus ad bellum* і *jus in bello*.

Російська Федерація остаточно відмовилася від ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) у Гаазі після 16-річного періоду очікування. Президент РФ В. В. Путін підписав розпорядження, яким проголосив намір Росії не ставати учасником цього статуту. Хоча РФ підписала документ у 2000 році, він так і не був ратифікований. У свою чергу, Україна визнала юрисдикцію МКС спочатку на період з 21 листопада 2013 року до 22 лютого 2014 року, а у 2015 році це визнання було

продовжено на невизначений термін. Так, усі особи, причетні до подій в Україні, потенційно можуть потрапити під розслідування МКС.

З боку України були ухвалені важливі нормативно-правові акти для захисту прав і свобод громадян на тимчасово окупованих територіях. Зокрема, постанову Верховної Ради АРК від 6 березня 2014 року про проведення «загальнокримського референдуму» Конституційний Суд України визнав неконституційною у своєму рішенні від 14 березня 2014 року. Так само декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим та міста Севастополя було визнано неконституційною рішенням Конституційного Суду України від 20 березня 2014 року[6].

Заборона діяльності Меджлісу кримськотатарського народу після анексії Криму стала проявом антидемократичної політики РФ та порушенням прав корінного народу, закріплених у міжнародних договорах і Декларації ООН про права корінних народів. Рішення судів РФ у 2016 році суперечить зобов'язанням держави за МПГПП, ЄКПЛ та Конвенцією про ліквідацію расової дискримінації.

Анексія Криму зробила юридично недійсними усі вибори, організовані РФ на окупованій території, включно з голосуванням до Держдуми у 2016 і 2020 роках. Вони порушують Статут ООН і принципи міжнародного права, а їхні результати не визнані ООН, ЄС, ПАРЕ та більшістю демократичних держав, що делегітимізує російські органи влади, сформовані в Криму й підтверджує відповідальність РФ як держави-окупанта.

Організація Росією так званого «референдуму» в Криму та заборона Меджлісу кримськотатарського народу стали проявами авторитарної й антидемократичної політики, здійсненої під військовою присутністю й без міжнародного нагляду. Ці дії грубо порушили Статут ООН, Гельсінський акт і резолюції Генасамблеї ООН щодо територіальної цілісності України та міжнародні стандарти прав людини. Міжнародна спільнота — ООН, ПАРЕ, ЄС та демократичні держави — одностайно засудила їх, визнавши незаконними й такими, що не мають юридичної сили, зокрема й вибори до Держдуми РФ на окупованій території.

Міжнародний кримінальний суд визнав, що з 26 лютого 2014 року в Криму та на сході України триває міжнародний збройний конфлікт, що підтверджує пряму агресію РФ і порушення Женевських конвенцій. Це відкрило шлях до притягнення винних у воєнних злочинах і злочинах проти людяності, а також підкреслило системне ігнорування Росією міжнародних зобов'язань, яке становить загрозу глобальній безпеці.

Ескалація конфлікту розпочалася у квітні 2014 року, коли російські озброєні угруповання, що включали як громадян Російської Федерації, так і місцевих колаборантів, здійснили захоплення адміністративних споруд, органів місцевого самоврядування та правоохоронних установ у низці міст, зокрема у Слов'янську, Краматорську, Артемівську (нині – Бахмут) та інших населених пунктах. Ці дії супроводжувалися насильством, порушенням правопорядку та створенням умов для подальшої мілітаризації регіону, що призвело до масштабного збройного конфлікту з тяжкими гуманітарними наслідками.

Українська влада відреагувала на ситуацію оголошенням Антитерористичної операції із залученням Збройних Сил України, яка з 30 квітня 2014 року була перетворена на Операцію Об'єднаних сил. Відповідно до Указу Президента України від 14 квітня 2014 року, було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи для подолання терористичної загрози і захисту територіальної цілісності України» (зі статусом таємно). Конфлікт поступово ескалував до повномасштабних бойових дій.

5 вересня 2014 року в Мінську відбулася зустріч, на якій колишній Президент України Леонід Кучма, посол Росії в Києві М. Ю. Зурабов, представник ОБСЄ Х. Тальявіні та представники ДНР і ЛНР підписали угоду про припинення вогню на сході України. Цю подію російські ЗМІ оцінювали позитивно. Однак деякі експерти, зокрема польський професор Л. Ф. Коженевські, зазначали, що документ був несприятливим для стабільності України, трактуючи його як «заяву про капітуляцію». За його словами, Росія досягла своїх цілей.

16 вересня 2014 року було прийнято Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах

Донецької та Луганської областей», який тимчасово (спочатку на три роки) запроваджувався в окремих районах Донецької та Луганської областей, до яких належали райони, міста, селища, села, які визначалися рішенням Верховної Ради України. Пізніше цей термін було неодноразово продовжено.

Перелік районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, де запроваджено особливий порядок місцевого управління та передбачалося проведення виборів, був визначений у постанові Верховної Ради України від 17 березня 2015 року.

Згідно з іншими положеннями, стаття 4 цього Закону гарантувала, відповідно до норм Закону України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року (який наразі втратив силу через невідповідність Конституції України згідно з рішенням Конституційного Суду України від 28 лютого 2018 року), право кожного мешканця зазначених районів на мовне самовизначення, включаючи вільне використання російської мови та подібні норми.

27 січня 2015 року Верховна Рада України офіційно визнала Російську Федерацію державою-агресором. У Постанові про звернення до ООН, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи та інших міжнародних організацій і національних парламентів країн світу зазначалося, що Україна перебуває під військовою агресією з боку Росії, яка, серед іншого, реалізується через підтримку та організацію широкомасштабних терористичних актів.

Визнання Росії агресором і ініціатива оголосити «ДНР» та «ЛНР» терористичними організаціями стали важливими кроками України у правовій площині, попри складність юридичного оформлення. Докази підтримки цих угруповань підтвердили відповідальність РФ за злочини проти людяності. Міжнародне право (зокрема ст. 7 Резолюції ГА ООН 56/589) закріплює, що дії державних органів або утворень відносяться до держави навіть при перевищенні повноважень. Закон України «Про санкції» дозволяє застосовувати санкції щодо іноземних держав, юридичних осіб та суб'єктів, причетних до терористичної діяльності.

Отже, у підсумку ситуація на сході України з 2014 року призвела до глибокої ескалації конфлікту між проросійськими бойо-

виками та українськими силовими структурами, зокрема Збройними Силами України. Під час активної фази війни, починаючи з квітня 2014 року, Росія здійснювала підтримку сепаратистських рухів у Донецькій та Луганській областях, що призвело до постійних бойових дій і розширення територіальних конфліктів.

Процес реагування України на ці події включав оголошення антитерористичної операції (з подальшим переходом до Операції Об'єднаних сил), введення в дію указів щодо захисту територіальної цілісності та спеціальні закони, зокрема щодо місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей. Однак, попри досягнуті угоди, зокрема Мінські угоди, ситуація не стабілізувалася, а Росія продовжувала свою агресію, підтверджуючи свою участь через підтримку терористичних організацій ДНР і ЛНР.

Останній на сьогодні етап російсько-української війни – російське вторгнення в Україну 2022 року. Безпосередньо етап розпочався після тривалого нарощування військ РФ, починаючи з листопада 2021 року вздовж кордону України з РФ, Білоруссю, а також визнання РФ 21 лютого 2022 року незалежності ДНР та ЛНР. Реакцією України на визнання керівництвом РФ незалежності самопроголошених утворень та рішення щодо введення на їх території підрозділів Збройних Сил РФ було запровадження надзвичайного стану в окремих регіонах України Указом Президента України від 23 лютого 2022 року та затвердження його Законом України від 23 лютого 2022 року.

Російське вторгнення в Україну було розпочате орієнтовно 24 лютого 2022 року о 03 годині 40 хвилин. Указом Президента України від 24 лютого 2022 року було введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком спочатку на 30 діб (пізніше його було неодноразово продовжено). Цей указ було затверджено Законом України від 24 лютого 2022 року.

З початку війни Росія систематично порушує міжнародні норми ведення бойових дій, вчиняючи численні воєнні злочини. Генеральна Асамблея ООН у резолюції від 2 березня 2022 року визнала вторгнення агресією та закликала РФ припинити застосування сили. Більшість демократичних країн світу підтримали Україну, зокрема в правовому полі.

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року стало новим етапом війни, що триває з 2014 року, і було спричинене наروضуванням військ та визнанням «ДНР» і «ЛНР», що призвело до запровадження надзвичайного та воєнного стану.

Висновок. Збройний конфлікт між Росією та Україною, що почався після Революції Гідності й анексії Криму, має міжнародно-правовий статус, підтверджений МКС і Женевськими конвенціями. Він кваліфікується як міжнародний збройний конфлікт, що покладає на державу-агресора відповідальність за порушення суверенітету, прав людини та територіальної цілісності. Організація незаконного «референдуму» в Криму, заборона Меджлісу й підтримка бойових дій на сході України є елементами системної агресії, що суперечить Статуту ООН. Міжнародна спільнота — ООН, ЄС, Рада Європи та провідні демократії — засудила ці дії, відмовилася визнавати вибори на окупованих територіях і застосувала політичну й економічну ізоляцію РФ. Україна відстоює свої права в міжнародних судах, формуючи прецеденти захисту суверенітету в умовах гібридної війни.

Таким чином, від Майдану до повномасштабної війни простежується еволюція конфлікту, що має не лише політичне, а й глибоке правове значення. Його міжнародна кваліфікація є ключовою для встановлення відповідальності, захисту прав постраждалих та відновлення справедливості в межах глобального правового порядку.

1. *Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21 листопада 2002 року № 228-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 3. Ст. 12.*
2. *Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 29. Ст. 367.*
3. *Кожсєневські Л. Ф. Безпека Європи в перспективі історичних і сучасних загроз Польщі та Україні. Слово Просвіти. 2014. С. 215*
4. *Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, вчинена у частині по-*

- літичних положень (преамбула, стаття 1, розділи I, II, VII) 21 березня 2014 року в м. Брюсселі та у частині торговельно-економічних і галузевих положень (розділи III, IV, V, VI) 27 червня 2014 року в м. Брюсселі. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.
5. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021
 6. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 27. Ст. 776.

Лісна І.С. Від Майдану до війни: правова кваліфікація та міжнародні аспекти збройного конфлікту між Росією та Україною.

Стаття розкриває правові аспекти та міжнародний вимір збройного конфлікту між Російською Федерацією та Україною, який розпочався після Революції Гідності та характеризується ескалацією від анексії Криму до повномасштабного вторгнення у 2022 році. Аналізується еволюція подій від масових протестів 2013–2014 років, що мали на меті утвердження демократичних принципів та європейського курсу розвитку України, до формування нового етапу міжнародного збройного протистояння. Досліджується правова кваліфікація дій Російської Федерації у світлі норм міжнародного гуманітарного права, положень Статуту ООН, резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, практики Міжнародного кримінального суду та Європейського суду з прав людини.

У статті висвітлюється юридична оцінка таких явищ, як анексія Автономної Республіки Крим, організація незаконних «референдумів» і виборів на тимчасово окупованих територіях, підтримка та координація незаконних збройних формувань на сході України. Особлива увага приділяється визнанню конфлікту міжнародним, що має суттєве значення для застосування положень Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них, а також для встановлення міжнародно-правової відповідальності держави-агресора. Досліджується вплив міжнародних рішень і санкцій на формування правових механізмів притягнення до відповідальності, а також реакція міжнародних організацій на порушення Росією норм *jus ad bellum* та *jus in bello*.

Стаття розкриває внутрішньополітичні та правові трансформації України в умовах конфлікту, включаючи розвиток антикорупційного законодавства, реформування судової системи та посилення інститутів захисту прав людини. Досліджується роль Революції Гідності як ключового етапу становлення національної правової системи та як фактора міжнародної суб'єктності України.

Саме тому метою статті є комплексний аналіз міжнародно-правової кваліфікації збройного конфлікту між Росією та Україною, визначення його правових наслідків для міжнародного правопорядку та формування підходів до притягнення держави-агресора до відповідальності.

Ключові слова: збройний конфлікт, міжнародне гуманітарне право, агресія, анексія Криму, Революція Гідності, воєнні злочини, міжнародна відповідальність.

Lisna I.S. From Maidan to war: legal qualification and international dimensions of the armed conflict between Russia and Ukraine.

The article reveals the legal aspects and the international dimension of the armed conflict between the Russian Federation and Ukraine, which began after the Revolution of Dignity and is characterized by an escalation from the annexation of Crimea to the full-scale invasion in 2022. The evolution of events is analyzed, from the mass protests of 2013–2014 aimed at affirming democratic principles and Ukraine’s European course of development, to the emergence of a new stage of international armed confrontation. The legal qualification of the actions of the Russian Federation is examined in the light of international humanitarian law, the provisions of the UN Charter, UN General Assembly resolutions, and the practice of the International Criminal Court and the European Court of Human Rights.

The article highlights the legal assessment of such phenomena as the annexation of the Autonomous Republic of Crimea, the organization of illegal “referendums” and elections in the temporarily occupied territories, as well as the support and coordination of illegal armed groups in eastern Ukraine. Special attention is given to the recognition of the conflict as international, which is essential for the application of the 1949 Geneva Conventions and their Additional Protocols, as well as for establishing the international legal responsibility of the aggressor state. The impact of international decisions and sanctions on the formation of legal mechanisms of accountability is investigated, along with the reaction of international organizations to Russia’s violations of *jus ad bellum* and *jus in bello* norms.

The article also examines the domestic political and legal transformations of Ukraine under the conditions of the conflict, including the development of anti-corruption legislation, the reform of the judicial system, and the strengthening of human rights protection institutions. The role of the Revolution of Dignity is studied as a key stage in the formation of the national legal system and as a factor in Ukraine’s international subjectivity.

Therefore, the purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of the international legal qualification of the armed conflict between Russia and Ukraine, to determine its legal consequences for the international legal order, and to outline approaches to holding the aggressor state accountable.

Keywords: armed conflict, international humanitarian law, aggression, annexation of Crimea, Revolution of Dignity, war crimes, international responsibility.